

nar mútuament (com quan Oller es preocupa personalment per incorporar algunes correccions gramaticals a les seves obres).

La intervenció d'Emili Guanyavents en les *Obres completes*, que era ortogràfica i normativa i, per tant, estilística, va ser qualificada per Maurici Serrahima d'excessiva, perquè avui, escrivia als anys setanta, «hem après d'estimar uns certs aspectes del llenguatge de la Renaixença».³⁴ Un exemple de *L'Escanyapobres* ens pot fer evident la pèrdua produïda en el procés de correcció. En el capítol VII, justament en el fragment reproduït a «L'Avens» el 1884, trobem una repetició de la mateixa frase abans i després de la descripció que Oller fa de l'Oleguer i la Tuies a punt de casar-se: «Era una matinada d'abril, xamosa y riolera per lo ras qu'estava 'l cel.» En l'edició de les *Obres completes* aquesta repetició desapareix, ja que «per lo ras qu'estava 'l cel» és corregit en la primera frase amb l'expressió «per la blavor del cel» i en la segona amb l'expressió «per la serenor del cel». En aquest cas, sempre que no hi hagi hagut un repensament estilístic per part d'Oller en contra de la repetició, es tracta d'un des-

34. Maurici SERRAHIMA, *Narcís Oller*, dins *Dotze mestres*, op. cit., p. 48.

cuit, perquè el paral·lelisme s'hauria pogut mantenir. En altres casos, les pèrdues són inevitables des d'un punt de vista normatiu. És evident que l'estil d'Oller seria menys pla del que ens pensem si s'hagués difós en la seva genuïnitat,³⁵ però el que no es pot fer és tirar enrere: les lliçons introduïdes pels editors i pels correctors formen part de l'obra d'Oller en la mesura en què aquest els va donar el vistiplau.³⁶ El conflicte tan sols es pot resoldre amb edicions crítiques que, agafant les *Obres completes* com a text base, estratifiquin les diferents etapes lingüístiques i estilístiques dels textos i estableixin les responsabilitats de les diferents lliçons i variants.

VÍCTOR MARTÍNEZ-GIL

35. Vegeu Giuseppe GRILLI, *Estudi introductori* a Narcís OLLER, *Isabel de Galceran i altres narracions*, op. cit., p. 29.

36. Per al problema que planteja aquesta situació des del punt de vista de la voluntat d'autor i l'edició de textos, vegeu Víctor MARTÍNEZ-GIL, *Correctors i escriptors en la literatura catalana: el concepte de coautoría lingüística*, «Llengua & Literatura», núm. 8 (1997), ps. 189-218.

Edició i recepció de *K.L. Reich*, de Joaquim Amat-Piniella, per David Serrano i Blanquer

Joaquim Amat-Piniella enllestí la redacció de *K.L. Reich*, però no pot veure publicada la seva novel·la més reeixida fins disset anys més tard, el 1963, i, encara, primer en llengua castellana. Al llarg d'aquest temps Amat sotmet l'obra a un procés de depuració exhaustiu mentre, paral·lelament, intenta trobar una sortida que li permeti eludir la censura i veure publicada la seva novel·la.¹ Però per a entendre l'actitud de l'escriptor de *K.L. Reich* en tot aquest

procés cal aprofundir en la trajectòria biogràfica d'un home a qui el compromís amb el seu temps porta a un periple personal de vuit anys pel front d'Andalusia, l'exili francès i la reclusió al camp de concentració de Mauthausen.

Un perfil compromès

Joaquim Amat (Manresa 22-XI-1913 - Barcelona 3-VIII-1974) inicia la seva tasca literària a l'Institut Local, on col·labora en els set números de la revista «Assaigs» (entre maig de 1931 i juny de 1932) escrivint

1. L'estudi de la trajectòria de *K.L. Reich* es basa en l'anàlisi de l'arxiu personal de la família Amat.

contes² i fent crítica d'art i de cinema.

Com a crític d'art, col·labora habitualment als diaris «El Pla de Bages» i «El Dia» —diari de l'esquerra de Manresa—, i és un dels responsables de la revista manresana «Ara»³ (novembre de 1930 - agost de 1932), caracteritzada per la voluntat de fugir del localisme i per una estètica «avantguardista» (com ells s'autoqualifiquen).

El 1933 publica la seva primera obra, *Ombres al calidoscopi*, llibre de semblances prologat per Josep M. Planes i editat per la Impremta Boixeda de Manresa. El llibre neix amb la intenció de fugir del caràcter documentalista dels retrats i tendir cap a una actitud sobrealista tot presentant diversos personatges de la ciutat des de la fredor, el cinisme i el sentit crític. La recepció del llibre aconsegueix crear un gran enrenou a la ciutat pel tractament donat a algun dels personatges.

La seva activitat literària és aviat compartida per una voluntat política decidida en defensa dels ideals republicans. Després d'un període de militància, el 1933 és nomenat president de la secció local de les Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya, i el 1934 participa en els fets del 6 d'octubre, per la qual cosa és empresonat a la Model.⁴

En esclatar la guerra, es veu obligat a deixar els seus estudis de Dret i la seva feina com a secretari personal de l'alcalde de Manresa, Francesc Marcet, d'ERC. Participa en la defensa de la Seu i en el procés de transformació de les Escuelas Pías de Manresa en l'Escola Popular de Guerra. Juntament amb el seu amic Ferran Planes, el 1937 s'allista com a voluntari a l'exèrcit republicà, on exerceix com a oficial.⁵ Ambdós són destinats al front d'Andalusia (Planes a Guadix i Amat a Iznalloz) i passen les vacances militars a València.

2. Els contes són: *La Teresa* (núm. 1, maig de 1931, ps. 5-6); *El despertador* (núm. 2, juny de 1931, ps. 5-6).

3. Hi publica diversos poemes: *El vent i el que hom sent* (núm. 2, desembre de 1930, p. 5); *Dances* (núm. 3, gener de 1931, p. 5); *Jazz* (núm. 4, febrer de 1931, p. 5); *La veig...* (núm. 5, març de 1931, p. 5); i *Juraments en bicicleta* (núm. 6 i últim, agost de 1932, p. 4). Tots ells pertanyents a un recull anomenat *Meteors* (inèdit).

4. Es desconeix per quant de temps.

5. Concretament tinent d'Artilleria, amb la titulació expedida a Frailes (Jaén), el 3 de desembre de 1937 (número de cartilla 63.223).

Un cop acabada la guerra, Amat s'instal·la provisionalment a Barcelona. El 28 de juny de 1939 es casa amb Maria Llaverias Viladomiu.⁶ Passat l'estiu, i conscient del perill que corre al país pel seu passat republicà, Amat decideix fugir sol cap a França. El setembre de 1939, i després de passar pel camp d'Argelers, el trobem verement com a refugiat lliure a Santa Maria i, de camí a Perpinyà, a Cucunhan (al Departament d'Aude). Un cop a la capital del Rosselló, es presenta a la JARE (Junta de Ayuda a los Refugiados Españoles), on intenta trobar una sortida a la seva situació. Sota la recomanació de la JARE, es presenta a la policia local de Perpinyà per tal de ser dut, el 22 de novembre de 1939, al camp de concentració de Sant Cebrià de Rosselló juntament amb quatre amics. Aquests quatre companys de camp, a partir dels quals crearà alguns dels personatges del *K.L.Reich*, són: Pere Vives i Clavé (mort el 31 d'octubre de 1941 a Mauthausen), Ferran Planes (escriptor, evadit de Fort Hatry), Hernández (músic, evadit també de Fort Hatry) i Arnal (caricaturista, ex-dibuixant del «Papitu»; llibertari, supervivent de Mauthausen).⁷

Fins a la primavera de 1940, la IX Compagnie de Travailleurs Etrangers (CTE; 109 Compagnie de Travailleurs Espagnols), a la qual queden adscrits, és mobilitzada per l'exèrcit francès amb la intenció d'acabar de construir la Línia Maginot. Amb els primers atacs de la Reichswehr, la CTE fuig als boscos i es dirigeix en tren a Delle, on són abandonats per l'exèrcit francès. El gran grup de la CTE intenta creuar la frontera amb Suïssa, però és retingut i li és denegat el dret d'asil. L'endemà, el 24 de juny, aconsegueix de creuar la frontera individualment. Reagrupats a l'altre costat, camí de Lausana són detinguts per la policia suïssa i duts a la Comandància de Porrentruy. Atès que van indocumentats, són retornats a la frontera francesa, ocupada ja per esca-

6. Filla del metge de Puig-reig Josep Llaverias i neboda del dibuixant de «Patufet» Joan Llaverias. Mestra de l'escola pública des del 1935, iniciada la guerra és desterrada de la seva plaça laboral a Mazuecos (Guadalajara), essent-ne rehabilitada el novembre de 1939. El 1949 moriria a Barcelona als 37 anys.

7. Vegeu Pere VIVES i CLAVÉ, *Cartes des dels camps de concentració* (Barcelona, Edicions 62, 1972).

mots alemanys. De retorn a Delle, Amat i els quatre amics es dirigeixen a la Kommandantur per constituir-se presoners. Uns quants dies més tard són duts a la caserna de Bouchênel (Belfort) i, posteriorment, a Fort Hatry. Gràcies a les habilitats d'Arnal per fer caricatures pornogràfiques, i a Ferran Planes, aconseguen sobreviure aconseguint menjar a canvi dels dibuixos.⁸ D'allí decideixen evadir-se dos dels seus companys, Planes i Hernández. El mateix Amat reconeixeria més tard el seu error per no seguir-los, convençut que serien repatriats.

Finalment, i davant la negativa del govern espanyol a reconèixer la seva nacionalitat, l'exèrcit alemany els trasllada, sota l'etiqueta d'«apàtrides indesitjables», als camps de concentració austríacs, el més important dels quals és Mauthausen, on arriba en un grup de mil cinc-cents espanyols (barraca 11, número de matrícula 6.211) el 12 o 13 de desembre de 1940.

A Amat el trobem a diversos camps vinculats a Mauthausen: el 6 de juny de 1940 és destinat al Camp de Wagrain (a Wöcklabruck), fins al trasllat a Ternberg (entre el novembre de 1942 i el setembre de 1944), al camp central (entre l'octubre i el novembre de 1944), a Redl Zipf (entre el desembre de 1944 i l'abril de 1945) i de camí a Ebensee (depenent de Gusen, on és alliberat per les tropes americanes, encapçalades pel general Bradley, el 5 de maig de 1945).

El juny, a l'espera del seu retorn a Catalunya, el trobarem a París (previ pas per Würzburg). Posteriorment, farà escales a Sant Antonin-Nöblval i, finalment, a l'agost, a Caussada. A partir del setembre el lloc de destinació és Andorra, on decideix fer una cura de repòs, instal·lat a Sant Julià de Lòria (fins a l'abril de l'any 1946).

Inicialment, es dedica a la transcripció d'un recull de setanta-un poemes que havia escrit en paper de sacs de ciment als diversos camps de concentració. El recull és inèdit i porta per títol *Les llunyanies (Poemes de l'exili)*. Es tracta de poemes de denúncia, on es parla sobretot de l'horror dels camps, del sacrifici dels homes des d'una perspectiva angoniant i extremament expressionista.

8. Ferran PLANES, *El desgavell*, «Selecta Història», XXXVI (Barcelona 1969), p. 90.

Història del text

És en aquest període de vuit mesos que van del setembre de 1945 a l'abril de 1946 que Amat escriu íntegrament el mecanoscrit de *K.L. Reich*.⁹

Inicialment, Amat escriu un breu article introductori a manera de justificació del que es proposa escriure (mecanoscrit que anomenarem a partir d'ara *na1*), el qual serà corregit pel propi autor mentre l'anava escrivint (*na2*), atenent a l'orto-tipografia, la puntuació, el lèxic, l'estil i el contingut, i de manera manual o mecanoscrita.

Un cop l'autor té clara l'opció que ha pres, en una segona fase es dedica al treball sistemàtic d'elaboració dels disset capítols de què consta la novel·la (*mc1*); mecanoscrit que és revisat pàgina a pàgina pel mateix autor (*mc2*), manualment i mecanogràficament, en un treball sistemàtic que segueix l'esmentat per a la *na2*, on les variants orto-tipogràfiques són consignades a mà i, en la seva majoria, vénen motivades per la manera d'escriure que té el propi Amat: conscient que escrivint a mà és lent, ho fa a màquina, però deixant per a una lectura posterior l'escriptura d'accents, dièresis, i les modificacions de signes de puntuació. És probable també que algunes variants morfosintàctiques recurrents siguin més tardanes, degudes a un cert procés evolutiu personal.

En el procés de correcció que va de *mc1* a *mc2*, el mateix autor ja n'extreu quatre fragments (*fs1*, *fs2*, *fs3* i *fs4*), que seran ubicats en una carpeta que porta el títol manuscrit de *Fragments suprimits*.

A partir del 1948 Joaquim Amat s'instal·la a Barcelona i es dedica a revisar els materials que ha elaborat a Andorra.¹⁰ Conscient que és difícil que l'obra pugui eludir la censura,¹¹ és en aquesta fase que comença a corregir el *mc2*, d'on anirà traient alguns fragments que evidencien la in-

9. Segons document manuscrit (no datat; arxiu M. Amat), en el qual afirma, referint-se a ell mateix: «Durant un descans a Andorra, escriu *K.L. Reich*.»

10. Carta a Agustí Bartra (Barcelona, 2 de febrer de 1948): «Aquests dies he acabat una refundició del llibre sobre els camps...»

11. *Ibidem*, «... sense gaire esperances de poder-lo editar...»

tenció de suavitzar escenes violentes, comprometedores o considerades per ell com a inexactes.

Joaquim Amat-Piniella va sotmetre l'obra del *K.L. Reich* a una revisió profunda al llarg dels disset anys que van des de la seva redacció inicial fins a la seva publicació. Malgrat haver passat per aquest acurat sedàs —formal i de contingut—, *K.L. Reich* conserva la seva estructura inicial:

El *K.L. Reich* de 1946 i el *K.L. Reich* de 1963 mantenen una partició de capítols molt semblant, sols truncada en la numeració dels capítols que van del VIII a l'XI; presenten també el mateix ordre dels esdeveniments, excepció feta d'un breu fragment del capítol XIè., canviat de lloc pel mateix Amat; presenten també les mateixes relacions entre els personatges i el mateix plantejament temàtic. La feina d'Amat, en definitiva, va dirigida a aconseguir un text més depurat, concís, amb una doble intenció: d'una banda, polir un text escrit d'una manera impulsiva, i, de l'altra, intentar fer front als problemes de censura que sap que pot tenir atesa la temàtica, el tractament de la informació i les situacions plantejades.

El treball endegat per Amat estava pausat prèviament, atès que l'autor l'inicia amb la *Nota de l'autor*, refeta fins a quatre vegades (*na1*, *na2*, *mc1*, *mc2* i edició de 1963). A partir d'aquí, Amat té clara una estructura bàsica dels esdeveniments i, malgrat els seus intents de cenyir-se a l'esquema, no serà sinó mitjançant les correccions posteriors que aconseguirà un doble objectiu: d'una banda, formal, de presentació dels esdeveniments ben paupats i amb una estructura el més igualitària possible, i, de l'altra, de contingut, intentant, a partir de la síntesi, assolir un major grau d'essencialització del missatge.

Albertí, editor dels seus llibres dels anys cinquanta i amic personal, presentà el mecanoscrit a censura i, després de no obtenir cap tipus de resposta, el mateix Amat tornaria a esporgar la versió corregida, sense fragments suprimits i marcant¹² aquells fragments que, al seu parer, podien conti-

12. A mà, amb llapis i amb claus que inclouen paràgrafs sencers.

nuar portant problemes de censura.¹³ Amb aquesta nova versió, a Albertí li torna a ser denegada l'autorització per a editar el llibre.¹⁴

Paral·lelament, Amat aconsegueix de publicar el primer capítol de *K.L. Reich*, en català, sota el títol d'*Eutanàsia*, al número 7 d'*«Antologia»*.¹⁵ Així mateix, intenta per tots els mitjans aconseguir la seva publicació a Mèxic a proposta del seu amic Agustí Bartra,¹⁶ però l'intent fracassa (com el de Fèlix Cucurull en la traducció portuguesa el 1963, tot just acabada de sortir la versió castellana).

Entretant, la dècada dels cinquanta significa un moment fecund en la producció literària d'Amat, que publica tres obres gràcies a Santiago Albertí: *El casino dels senyors* (1956), durant la signatura del qual és desterrat de Manresa amb la prohibició expressa de tornar-hi mai més,¹⁷ *Roda de solitaris* (1957), *La pau a casa* (1959), i un conte titulat *Mon ami* dins el recull *Els autors de l'ocell de paper* (núm. XVIII), el 1957, pertanyent al recull inèdit de contes *Retaule en gris* (1956). En aquestes obres, com en la seva darrera *La ribera deserta* (1966), Amat palesa una transformació des de la seva visió alegre i irònica de les *Ombres al calidoscopi* cap a la percepció desencisada de la realitat a través de la visió local, de les relacions matrimonials o de la reflexió de l'home en general. Inèdites queden també

13. Carta d'Amat a Joan Sales (Barcelona, 27 de juny de 1963): «A l'amic Albertí li va ser denegada l'autorització de censura en presentar-ne fa anys una versió esporgada i llimada per totes bandes.»

14. Antònia Tayadella («Faig», núm. 1, abril de 1975, p.17) apunta que les raons aportades per la censura són que es tracta d'un «llibre no publicable per falta de objectivitat». Ignorada la font (entrevista amb A. Tayadella, 12 d'abril de 1996), la recerca endegada no ha trobat l'existència de cap document al respecte, malgrat que els motius siguin evidents.

15. Barcelona, novembre de 1947, ps. 52-59.

16. Carta d'Agustí Bartra a Amat (Ciutat de Mèxic, 5 de juny de 1953): «Si la meua proposició et plagués, envià'm l'original tot seguit. Podries fer la tramesa de les pàgines per avió, per grups de vint o trenta, o per capítols. Se'n faria una edició de 500 o 600 exemplars una tercera part dels quals s'introdueixen a Catalunya.» Ratificat per Anna Murià (febrer de 1998).

17. Segons s'afirma a «Regió 7» (Manresa, 9 de maig de 1985, p.7): «Va ser expulsat de la ciutat un dia que estava signant exemplars de la seva obra; la policia, per desig d'un factòtum dels que manava a Manresa, el va desterrar de Manresa i ja no va tornar-hi.»

tres novel·les, una en català, *La clau de volta* (1961), i dues en castellà, *Primer aniversario* i *La primera investigación de Rómulo Cortés*, ambdues de data incerta; dues obres de teatre escrites a la dècada dels cinquanta en clau irònica, *Setmana de festes* i *K.O.*; i el recull de contes *Retaule en gris* (1956), amb la seva traducció castellana titulada *Del rojo al violeta*.

Havent renunciat a la publicació de *K.L. Reich* en català, ni que fos molt fragmentàriament, Amat compta amb la col·laboració del seu amic Carles Barral. A Barral li havien parlat de la novel·la —el mecanoscrit del qual circulava per alguns cenacles de Barcelona—, i, després d'haver-la llegida, s'havia interessat per publicar-la. L'editor presenta a censura el llibre en català i, de manera sorprenent, el text és admès com a publicable.¹⁸

El canvi de posició del règim franquista —representat pels seus òrgans censors— es pot explicar segurament per la repercussió internacional que havia assolit l'horror dels camps d'extermini nazis. Aquest fet hauria provocat que el règim, pel seu caràcter catòlic, s'hagués vist en la tessitura d'arribar-los a condemnar. D'altra banda, la pèrdua d'actualitat com a tema —han passat disset anys— és un factor cabdal per a permetre ara la seva publicació.

Malgrat que Baltasar Porcel consta com a traductor al castellà, la tasca traductora és realitzada pel mateix Amat, amb l'ajut del seu amic Josep M. Cid-Prat,¹⁹ i només sota correcció puntual de Porcel.²⁰

Enllestida la traducció, el 6 de desembre de 1961 Amat signa un contracte amb Seix Barral per publicar la versió castellana del *K.L. Reich*, amb el subtítol de *Miles de españoles en los campos de Hitler* i amb el compromís de fer un tiratge de 15.000

18. Carta d'Amat a Sales (Barcelona, 27 de juny de 1963): «Poc em podia imaginar que l'amic Carles Barral hagués de tenir més sort en presentar ara l'original íntegre, també en català. Quan en Barral em va demanar el llibre [...] i em proposà la seva publicació al castellà, la meva convicció era que una segona temptativa seria tan inútil com la primera. Em vaig equivocar, la censura no va tocar ni una sola coma.»

19. Escriptor, metge i crític literari a «La Nova Revista», «L'Esquella de la Torratxa» i «El Mundo Deportivo».

20. Segons conversa amb Baltasar Porcel (31 de gener de 1997).

exemplars.²⁰ El llibre s'acaba publicant dins la col·lecció «Testimonio» i surt al carrer el 25 de febrer de 1963. El mateix mes, Amat exigeix a Barral recórrer la clàusula contractual que li prohibeix l'edició en català de l'obra²² —considerada a més una traducció del castellà a efectes legals—, conscient que, havent aconseguit publicar-la en castellà, això li pot obrir les portes a un hipotètic interès de fer-ho en la llengua originària.

Aprofitant el ressò assolit als mitjans de comunicació, es publicaran en castellà els dos primers capítols a la revista «¿Por qué?», el maig de 1963.

El 21 de juny de 1963, Joan Sales, prèvia lectura de la versió castellana, denega en una carta la possibilitat de publicar-li la *Línia recta* (obra inèdita presentada al Víctor Català de 1962), però s'interessa en canvi pels drets de l'original català del *K.L. Reich*.²³

Resolts els possibles problemes contractuals, el 4 de juliol Sales es compromet a editar el *K.L. Reich* passat l'estiu de 1963.²⁴

Després d'uns estira i arrossa per afegir, retallar o introduir-hi diversos fragments,²⁵ l'obra surt al carrer el 15 d'octubre de 1963 publicada pel Club dels Novel·listes, amb un tiratge de dos mil exemplars.²⁶

El 17 d'octubre de 1965, el Consistori

21. Al cap d'un mes se n'han venut 1.000 exemplars (correspondència Amat- Carles Barral; arxiu M. Amat).

22. Carta d'Amat a Barral (Barcelona, 20 de febrer de 1963).

23. Carta de Sales a Amat (Barcelona, 21 de juny de 1963): «[a la *Línia recta*] li manca aquell "ganxo" de cara al públic que en canvi té la vostra novel·la sobre els camps de concentració hitlerians que desgraciadament heu donat en castellà. Si ens haguéssiu ofert aquesta en comptes de la *Línia recta*, molt probablement hauríem fet un esforç per publicar-la tot seguit, avantposant-la a altres títols en cartera.»

24. Carta de Sales a Amat (Barcelona, 4 de juliol de 1963): «Volem procedir immediatament a l'edició de l'original català de *K.L. Reich*, que està mereixent un judici entusiasta *unànimement* a tots els lectors. [...] Ara ens corre pressa posar fil a l'agulla. El volem fer passar davant de tots els altres volums en premsa o preparació, de manera que es pugui repartir a subscriptors i llibreries a principis de setembre. Això vol dir que no podem perdre ni un dia.»

25. Em remeto al comentari de les variants de contingut.

26. El juliol de 1964 se n'han venut més de mil set-cents (segons correspondència Amat- Sales; arxiu M. Amat).

dels Jocs Florals de la Llengua Catalana li concedeix el Premi Fastenrath²⁷ com a millor obra publicada en llengua catalana des del gener de 1963.

Les intervencions en el text: anàlisi de les variants

La intervenció a què Amat sotmet la seva novel·la entre 1946 i 1963 comprèn diferents tipus de variants: les del primer mecanoscrit (*mc1* i *mc2*), de la justificació de la novel·la (*na1* i *na2*), i dels quatre fragments suprimits pel mateix Amat (*fs1*, *fs2*, *fs3* i *fs4*). Aquests mecanoscrits, responguin o no a una descripció completa de la novel·la, dibuixen clarament el camí progressiu que la portarà fins a l'edició de 1963. La consideració de l'edició de 1963 com a text base de qualsevol estudi, o edició crítica, ve donada pel fet que és el que Amat donarà per bo després de les revisions a què ell mateix sotmetrà les versions anteriors.²⁸ Les altres intervencions es deuen als suggeriments fets per l'editor, Joan Sales.

El que es proposa a continuació és un estudi de les principals variants que es presenten en els diferents mecanoscrits de la novel·la.

Les variants formals

D'entrada, val a dir que s'entendrà per variants formals aquelles que fan referència a les diferents lliçons orto-tipogràfiques que han anat modificant el text.²⁹ L'estudi d'aquestes lliçons —atesa la tècnica d'es-

27. Concedit pel Centre Català de Rosario (República Argentina), amb una dotació de 3.000 pesos argentins i que Amat rebrà un any més tard a París a mans de la filla del secretari del Consistori, Romà Planas. L'acte de lliurament tingué lloc a la Sorbona de París, sempre la presència de l'autor.

28. Sempre des de la seva pròpia voluntat, ja sigui per millorar el text com per intentar evitar problemes de censura. La consideració de l'edició de 1963 com a text considerat com a íntegre la podeu trobar a la nota 18.

29. Per definir l'abast d'aquest tipus de variants, em remeto a la discussió dels problemes que, al voltant del tema de les variants, es pot trobar a Víctor MARTÍNEZ-GIL, *Algunas consideraciones sobre l'edició de textos pre-fabrians* («Els Marges», núm. 50, juny de 1994, ps. 46-47).

criptura per la qual ha optat l'autor, i que ja ha estat comentada— no aporta dades crítiques significatives més enllà de conèixer la manera de treballar d'Amat, i més sabent que aquest tipus de variant no ha rebut modificacions per part dels correctors en el llarg procés que va des de la seva concepció a la seva edició.

Les variants de contingut

1. *L'opció per un determinat model de llengua.*— Cal partir de la idea que *K.L. Reich* és la primera novel·la d'Amat-Piniella i que aquest fet determinarà les vacil·lacions i els canvis de l'autor davant d'un material que domina quant al contingut però que, pel que fa a l'ús de la llengua, es va configurant al llarg de la seva redacció i posteriorment fins a la seva publicació. Una prova d'aquest fet és que, llevat de les correccions motivades per la manera de treballar d'Amat, la resta de lliçons morfològiques i lèxiques disminueixen a partir dels capítols VI-VII, segurament perquè han estat les pàgines que ha necessitat per configurar el model de llengua que vol utilitzar. És a dir, amb la correcció pàgina a pàgina el que l'autor aconsegueix és una major definició del model de llengua.

Amat és plenament conscient d'aquestes limitacions que té davant la tasca lingüística i és per això que les anirà resolent sobre la marxa fins que té clars uns criteris, evidentment un cop ja té endegada la novel·la. Amat afirmarà: «La conveniència que la llengua literària sigui reflex i així mateix depuració del llenguatge vivent fa que no puguem tancar les portes a locucions, expressions, modismes o mots que passen a l'ús constant de les multituds que el parlen. Altrament, ens exposaríem a fer una llengua artificial, esotèrica, impenetrable, només utilitzada per escriptors minoritaris i desvinculada de la que la gent empra cada dia.»³⁰

Partint d'aquesta premissa, que Amat té clara des dels seus inicis malgrat les dificultats d'aplicació, les variants de contin-

30. Document mecanografiat signat per Amat (arxiu M. Amat i publicat dins «La Nova Revista», Mèxic, maig de 1956, ps. 15-16).

gut van en la línia de crear un text que sigui el menys «artificial» possible, que sigui versemblant sobretot quan s'usa com a matèria dialogada.

La recerca de versemblança marca també, per exemple, el canvi d'actitud d'Amat quan, en l'edició de 1963, decideix eliminar les intervencions de personatges en català quan pot recórrer a la seva llengua materna o variant. Això és el que succeeix amb el canvi del català al francès quan intervenen personatges d'aquesta procedència lingüística (XI); o amb la varietat valenciana (V). Per la seva dificultat, l'alemany no és incorporat més del que ja ho era en els primers mecanoscrits.

En la línia d'aconseguir un text apropiat al «llenguatge vivent» podem entendre el procés evolutiu a què és sotmès l'ús del verb *ser* quan l'autor el conjuga en pretèrit perfet. Mentre inicialment es decanta per la forma simple, d'un ús menys habitual (*foren*, «Nota de l'autor»), a *mc1* i *mc2* es decantarà per la perifràstica *van ésser*, i, finalment, per la més corrent, *van ser* (ed. 63). Quant a l'ús de l'infinitiu del mateix verb en oracions subordinades, el procés evolutiu es repetirà, tendint a l'eliminació d'arcaïsmes:

<i>per a ésser emmenats als camps d'extermini de la SS</i>	<i>mc1 i mc2</i>
<i>per ser emmenats als camps d'extermini de la SS</i>	<i>ed. 63</i>

(Nota de l'autor)

Dos casos molt semblants de la mateixa voluntat són la substitució sistemàtica del possessiu *llur*, en referir-se al posseïdor plural de tercera persona, per *el seu*; o la de l'adverbi de lloc *ací* per *aquí* (I).

La voluntat d'acostament a una llengua més viva, menys encarcerada, provoca també la substitució del verb *colpejar*, a *mc1* i *mc2*, per *donar cops* (a ed. 63, amb la rellevància que té aquest verb en l'obra; I).

Hi trobem també la tendència a matissar el text mitjançant canvis morfològics en determinats mots, cas de la substitució del verb *espessir* per *espesseïr*:

<i>A través de la boira que s'espessia</i>	<i>mc2</i>
<i>A través de la boira que s'espesseïa</i>	<i>ed. 63 (I)</i>

Com també pel que fa a la substitució de determinats mots amb significats semblants, cas de *creuar* per *travessar*:

<i>Els presos el creuaran</i>	<i>mc1 mc2</i>
<i>Els presos el travessaran</i>	<i>ed. 63 (I)</i>

Altres casos semblants els trobem en la substitució de *portaviandes* (*mc1*) per *fiambres* (*mc2* i ed. 63; I); d'*exterminar-los* (*na1, na2*) per *aniquilar-los* (*mc1*) i optar finalment per *anihilar-los* (*mc2* i ed. 63; Nota); de l'elecció final de l'adjectiu *destructives* (ed. 63; Nota) per *destructoras* (*na1, na2*); o de l'opció d'un més neutre *nacional-socialisme* (ed. 63; Nota) en substitució del terme *feixisme* (*na1, na2*).

La funció testimonial i vivencial de l'obra provoca també canvis de persona en la flexió de determinades formes verbals. Se substitueix, en determinats moments, la distant tercera persona del plural, per la propera, per la implicació que suposa, primera del plural:

<i>i el testimoniatge dels qui [que mc1] visqueren i foren rescatats</i>	<i>mc1 mc2</i>
<i>i el testimoniatge dels qui visquem i forem rescatats</i>	<i>ed. 63</i>

(Nota)7

Aquesta substitució, que va més enllà de la variant específicament morfològica, encaminada a remarcar la motivació de la novel·la, no es contradiu amb l'esperit essencialitzador que es percep en el procés de correcció de les variants de contingut, i que tendeix a generalitzar més que no pas a individualitzar.

Sorpren, en una línia semblant, la substitució del substantiu *maltractaments* (*na1, na2, mc1 i mc2*), per *maltractes* (ed. 63, Nota), quan, de fet, la forma normativa més correcta és la primera.

Es palesa la substitució de mots que denoten determinades modes, cas de la substitució d'*esnobisme* (*mc1, mc2*) per *trucs* (ed. 63, malgrat les evidents diferències semàntiques; I).

S'evidencia una clara evolució en la utilització de les preposicions *a* i *en*, en la introducció de certs complements de règim verbal (com també en el cas dels circumstancials, on inicialment abusa de la primera), malgrat que la tendència sigui la d'op-

<i>la vida d'uns personatges reals</i> o no	mc1
<i>la vida d'uns personatges,</i> <i>reals o no,</i>	mc2 ed. 63
	(Nota)

Malgrat tot, es nota una certa vacil·lació en la concepció de les subordinades de relatiu adjectives, de vegades separades per comes —com la tendència apuntada—, i de vegades no (malgrat tinguin un clar sentit determinatiu):

<i>A través de la boira que s'espesseïa</i> <i>a mesura...</i>	mc1
<i>A través de la boira, que s'espesseïa</i> <i>a mesura...</i>	mc2
<i>A través de la boira que s'espesseïa</i> <i>a mesura...</i>	ed. 63 (1)

Cal relacionar, tant amb la recerca d'exactitud i claredat com amb la recerca constant de la simplicitat, la substitució tardana del punt i coma pel punt en els casos en què la seva utilització fa la sintaxi molt feixuga, malgrat es tracti de frases que es relacionin estretament entre si pel sentit:

Mescla de pintoresc i de dramàtic que presenta l'aiguabarreig de races, de nacionalitats i d'individus, obligats a la convivència més estreta; vicissituds d'un duel acarnissat...

na1 na2 mc1 mc2

Mescla de pintoresc i de dramàtic que presenta l'aiguabarreig de races, de nacionalitats i d'individus, obligats a la convivència més estreta. Vicissituds d'un duel acarnissat...

ed. 63

(Nota)

2. *Cap a la captació de «l'esperit del camp».*—Amat comença a escriure la novel·la només tres mesos després d'haver acabat amb vuit anys de periple personal, la qual cosa fa que el distanciament necessari entre la realitat viscuda i els materials de ficció que està creant sigui molt difícil d'assolir, i que hagi de ser en una fase posterior quan es dugui a terme aquest procés, sobretot defugint l'anècdota, l'abús de l'adjectiu o de l'oració explicativa, amb la intenció de transcendir, essencialitzar, donar valor genèric i simbòlic als esdeveniments (per copsar l'«esperit del camp» que tant ob-

sessiona Amat i altres autors com Primo Levi, Semprún o Antelme).³¹

Aquesta tendència queda clarament apuntada en el procés d'evolució de la *Nota de l'autor*, en la qual Amat es justifica d'haver escollit la forma novel·lada, per escriure les seves vivències, per tal com és «la més fidel a la veritat íntima». Malgrat aquesta intenció, allò que es traspua en *na1* i *na2* és un to exaltat, on la manca de perspectiva temporal i d'assumpció del passat fa que el mateix Amat, només unes quantes setmanes més tard (les que van de la *na2* a *mc1* i *mc2*), s'adoni d'aquest fet i iniciï el procés de reelaboració.

En aquest breu impàs, suprimeix les referències al seu compromís amb la República espanyola i la Resistència francesa; elimina l'esment a les actituds de Franco, Pétain i Hitler envers els espanyols capturats en territori francès durant la Segona Guerra Mundial, i, finalment, n'extreu també dues referències a la situació interna espanyola: la situació d'immediata postguerra i el desconeixement del fet que molts conciutadans morien als camps nazis.

El criteri general d'intervenció en el text és el de la reducció progressiva, fonamentat en dues premisses: evitar problemes amb els òrgans censors i polir un estil que s'ha anat configurant al llarg del mateix procés d'elaboració.

En la línia del que s'ha apuntat quant a la Nota, Amat eliminarà de la novel·la les referències despectives al caràcter germànic (III), al seu antisemitisme (V), a símbols de caràcter esquerrà (V), o al compromís dels espanyols per les llibertats (V).

Pel mateix motiu podem llegir l'eliminació dels quatre fragments suprimits: *fs1* (sobre un grup de quaranta iugoslavs que seran executats); *fs2* (sobre la valentia d'un advocat jueu que prefereix morir a continuar sofrint); *fs3* (sobre les peripècies del famolenc «Francès»), i *fs4* (sobre les lluites polítiques al *kommando* de l'August). Exclousos per l'autor ja en el primer procés de correcció (1948) sota el convenciment que no passarien censura i que, molt probable-

31. Veure Primo LEVI, *Si això és un home* (Barcelona, Edicions 62, 1996); Jorge SEMPRÚN, *Le grand voyage* (1963); o Robert ANTELME, *L'espèce humaine* (París, Gallimard, 1957).

ment, no tenien la transcendència d'altres fragments com per constituir-se en imprescindibles. Aquesta consideració pot ser el motiu pel qual altres fragments del mateix caire no en seran exclosos, com també perquè l'autor prefereix excloure'ls si no està convençut que són fidels a la realitat viscuda.³²

En el seu procés de revisió posterior, molts fragments d'anècdotes i situacions que trobem desenvolupats a *mc1* i *mc2*, Amat considera sistemàticament d'escurçar-los, no resumir-los, cenyint-se així a la trama central. Això, que és una constant, és el que passa, per exemple, als capítols: III, IX, X o XI, etc.

Pel que fa a la voluntat de trobar un estil propi que s'adigui als objectius que s'ha marcat, Amat evidencia les seves vacil·lacions en el domini de les tècniques narratives en els primers capítols mitjançant una sèrie d'intervencions diverses.

És constant la intervenció a què sotmetrà els comentaris del narrador fets a propòsit de les intervencions dels interlocutors, ja sigui eliminant part del pes adjectival:

—Ja som a casa —va fer en Francesc amb ironia amarga.	<i>mc1</i>
—Ja som a casa —va fer en Francesc amb ironia poc espontània.	<i>mc2</i>
—Ja som a casa —va fer en Francesc amb ironia.	<i>ed. 63</i>
	(1)

escurçant frases:

—Mira —digué fent un esforç ofegant una emoció violenta.	<i>mc1</i>
—Mira —digué ofegant una emoció violenta.	<i>mc2</i>
—Mira —digué.	<i>ed. 63</i>
	(1)

o cedint tot el pes dels esdeveniments a les paraules dels personatges, eliminant unes acotacions que condicionen el text:

—I dius que ens ho prendran tot?	
—preguntava algun dels nou-vinguts.	<i>mc1 mc2</i>
—I dius que ens ho prendran tot?	<i>ed. 63</i>
	(11)

D'aquesta manera aconseguim un text més àgil, viu, defugint un detall que a vegades s'arriba a fer reiteratiu o evident.

La recerca de coherència obligarà l'autor a reelaborar frases o paràgrafs sencers (*Nota*, I), amb la qual cosa aconseguim una sintaxi més fluïda i entenedora. Aquest tipus d'intervenció la trobarem sobretot en els primers capítols de la novel·la.

Al llarg dels diversos processos d'intervenció de l'autor en la seva novel·la, sembla evidenciar-se una presa de consciència que està treballant no tan sols amb experiències viscudes, sinó també amb materials narratius, la qual cosa possibilita que els límits entre realitat i ficció tendeixin a delimitar-se. És així com podem entendre la supressió d'aquelles variants que evidencien en excés la pertinença dels materials, el cas més exemplificador dels quals és la detallada descripció física d'en Francesc (III), a partir de la qual l'assimilació amb en Pere Vives resulta ben evident.

En la darrera fase de correcció del text, Amat modificarà algunes dades que en anteriors revisions se li havien passat per alt, cas de la referència temporal a la durada del viatge que els porta fins al camp: que passa de tres (*mc1*, *mc2*) a dos dies (a *ed. 63*; I). També aprofitarà per afegir alguns detalls, el coneixement dels quals només es troba al seu abast: cas de la capacitat dels pots de meimelada de cinc quilos (*ed. 63*; V), o del fet que les finestres estiguessin *sense porticons* (V).

3. *Les intervencions «externes»*.— En darrer lloc, val la pena destacar la intervenció que l'editor Joan Sales tindrà en tres fragments de l'obra.

Així, sabem que Sales fou qui proposà la nota a peu de pàgina que apareix en la *Nota de l'autor* i que Amat acceptà sense canvis.³³

De la mateixa manera, Sales fou qui suggerí la incorporació d'una anècdota que Amat li havia explicat temps abans, la que es refereix a un fugitiu rus del camp a qui els pagesos havien mort a cops de pala mentre els donaven sopar (XV). Atès que Amat és de vacances, Sales li proposa inicialment

32. Hipòtesis ratificades per Marcel Amat (entrevista, 6 d'abril de 1997).

33. Segons la correspondència Sales-Amat (juny-setembre de 1963).

un text elaborat per ell i que serà retocat lleugerament per Amat el setembre.³⁴

Finalment, les darreres línies del text,³⁵ on Amat conclou la derrota de l'«esperit del camp», foren inicialment eliminades de les galerades de l'edició per tal com Sales creia que «no s'aconsegueix res més que atenuar-ne la força lírica i dramàtica».³⁶ A tot això s'hi negarà Amat en una immediata resposta al seu editor: «No estic pas conforme amb l'eliminació de les quatre ratlles finals. L'explicació que trobeu sobrer —i tal vegada ho sigui des del punt de vista estrictament literari— crec que resumeix la intenció diguem-ne política del text.»³⁷

La recepció

La novel·la d'Amat es dona a conèixer públicament cinc anys abans de la seva publicació arran d'una roda d'entrevistes a escriptors elaborada per «Destino» amb la intenció de parlar de les novetats editorials de cara al Sant Jordi de 1958.³⁸ Un any més tard, Anna Murià reivindica la necessitat de publicar l'obra d'Amat en un llarg article a la revista «Ressorgiment»³⁹ titulat

«*K.L. Reich*», novel·la inèdita de J. Amat-Piniella. L'anàlisi detallada de la novel·la demostra que el seu mecanoscrit continuava circulant entre diferents escriptors propers a Amat.⁴⁰

Un cop publicada la novel·la, el ressò que es produeix en els mitjans de comunicació és considerable.⁴¹ La crítica coincideix a valorar-ne sobretot el seu caràcter de «novel·la-reportatge» («Serra d'Or») i el missatge que es desprèn del seu contingut, però inicialment eludeix o justifica, com en aquest cas, la pertinença lingüística, cosa que ajorna una anàlisi detallada del seu estil i la seva qualitat.

El mateix 1963 Joaquim Molas situa l'obra dins el marc de la literatura catalana afirmant que es tracta d'una novel·la que «pel tema i les tècniques, [és] una de les més interessants de postguerra»,⁴² fins al punt que, juntament amb *Tots tres surten per l'Ozama* (de Vicenç Riera Llorca, Mèxic 1946), dins l'àmbit de la literatura catalana «el panorama hauria estat molt diferent»⁴³ si s'haguessin pogut donar a conèixer amb normalitat en el seu moment. Aquest fet vindria donat per tal com ambdues novel·les se serveixen per primera vegada «de les noves tècniques de la novel·la americana d'entreguerres: testimoni, fragmentarisme, manca de veritable protagonista, simultaneïtat i interferència de les accions, objectivisme, etc.».⁴⁴

K.L. Reich es converteix, a partir d'aquí, en un clar exponent de la problemàtica que envolta la novel·la catalana de postguerra.

DAVID SERRANO i BLANQUER

34. El text proposat per Sales és el següent: «Aleshores no ho poguérem saber, però sé ara que una bona part d'aquells dos-cents, sobretot russos, dirigits per un oficial soviètic que s'havia fugat amb ells, aconseguiren arribar-hi; esgarriat i morint de fam, un d'ells trucà a la porta d'un mas solitari, encara en terra austríaca. Era de nit. El pagès li digué que entrés, que li donaria sopar i el deixaria dormir a la pallissa. Quan el desventurat, semblant a un esquelet cobert de pellingots, s'hagué assegut a la taula que el pagès li indicava, aquest per darrera li obrí el crani d'un cop d'aixada.» (Carta de Sales a Amat, Barcelona, 20 d'agost de 1963).

35. Des de: «L'albada deu ser...» fins a «però encara tebi».

36. *Ibidem* nota 33.

37. Carta d'Amat a Sales (Barcelona, 25 d'agost de 1963).

38. «Destino» (Barcelona, 19 d'abril de 1958), p. 29.

39. «Ressorgiment», núm. 510 (Buenos Aires, gener de 1959), ps. 8.216-8.217.

40. Vegeu *supra*, nota 16.

41. Cronològicament: «Archivos médicos biográficos» (núm. 87, 1962; ps. 40-41); «Destino» (18 de maig de 1963, p. 57); «Serra d'Or» (agost-setembre de 1963, p. 46); «Glosa» (setembre de 1963, p. 67); «Diario de Mallorca» (15 d'abril de 1964); «Levante» (19 d'abril de 1964); «Diario de Barcelona» (21 de desembre de 1963, p. 39); «TeleXprés» (26 de maig de 1966).

42. Joaquim MOLAS, *Lectures crítiques* (Barcelona, Edicions 62, 1975), p.157.

43. *Ibidem*, p. 157.

44. *Ibidem*, p. 158.